

„ARRÓL A BIZONYOS HOMÁLYOSSÁGRÓL”¹

Eddig megjelent könyveim olvasóinak és bírálóinak egy része panaszkodott azok homályossága és érthetlensége miatt. Azon, hogy valamit megértenek-e, vagy sem, nem lehet vitatkozni, ez ténykérdés; a kérdés csak az, hogy ezt a meg-nem-értést az író tökéletlen kifejezőmódja okozta-e, vagy az olvasó (és bíráló) tökéletlen olvasási képessége, vagy pedig az író tudatos módszerének szükségszerű és elismerendő következménye. Bírálóim nagy részével nem vitatkozom – illojális módon könnyű feladat lenne. Ők nem voltak elég óvatosak, és saját szavaikkal fejezték ki „világosan” azt, amit én „homályosan”, és így mindenki, aki csak egy mondatot is megértett írásaimból, mosolyogva fogja letenni azt a „világosan” kivonatolt szöveget, mely mindennek lehet kivonata, csak éppen az én írásaimnak nem. Mert ha például valaki misztikusnak mond, mert a formaproblémával foglalkozom, vagy romantikusnak, mert rámutattam a romantikus életfilozófia belső ellentmondásaira, akkor velem igazán nem vitatkozhatom. Szerényen figyelmébe ajánlom, hogy léteznek kitűnő filozófiai lexikonok és kézikönyvek, amelyekben az előtte ismeretlen terminus technicusoknak utánanézhetsz, és az ő nívója számára nehezen hozzáférhető gondolkodóknak legalább alapeszméivel megismerkedhetsz. Én azonban felnőttem oktatásával – bár mélyen belátom ennek hasznos és szükséges voltát – nem érek rá foglalkozni.

Ezzel ez a kérdés ki is lenne merítve; annyival is inkább, mert itt összegyűjtött írásaim (remélem) könnyebben hozzáférhetők lesznek a többiekénél. Alkalmoszerűek ezek az írások, és összegyűjtésükkel nem akarok nekik nagyobb jelentőséget tulajdonítani, mint ami őket megilleti. Alkalmoszerűek, ami azt jelenti, hogy egy-egy véletlenül elém került esetben igyekeztem általános szempontjaim helyességét kipróbálni; tehát nem terjeszkedtem ki sem a tárgy, sem a tárgyalt szempont egész immanens gazdagságára, hanem beértem a kapcsolatok megállapításával. Ezért – tudatosan egy-szempontú és nem-kimerítő voltuk miatt – egyszerűbbek ezek az írások egyéb műveimnél.

Mindazonáltal nem mulaszthatom el, hogy ez elé a füzet elé azt a pár sort helyezzem, amelyet első könyvem egyik finomelméjű és nagy tudású bírálójával szemben felhoztam,² *most már* teljesen függetlenül az én könyvemtől; csak mint általános kérdést, mint a filozófia szükségszerű „homályosságának” kérdését. Hegel azt mondja egyszer: „Die Philosophie ist ihrer Natur nach etwas Esoterisches, für sich weder für den Pöbel gemacht, noch einer Zubereitung für den Pöbel fähig; sie ist nur dadurch Philosophie, dass sie dem Verstande auch damit noch mehr dem gesunden Menschen-verstande, worunter man die lokale und temporaere Beschraenktheit eines Geschlechts der Menschen versteht, gerade entgegen-gesetzt ist; im Verhältnis zu diesem ist an und für sich die Welt der Philosophie eine verkehrte Welt.”³ Ezzel élesen meg van jelölve az ilyen „homályosság” filozófiai létjogosultságának kérdése (amiben egyúttal – nagyjából – az esztétikai, az adekvát kifejezés kérdése is

---

¹ Lukács György nem csupán a filozófia sajátos nyelvét veszi itt védelmébe, hanem sajátos szellemi karakterét is (a kettő összefüggése magától értetődő szerinte), s a megértésért való küzdelem fontosságát hangsúlyozza. [V. A.]

² Utalás Babits Mihálynak *A lélek és a formák* című Lukács-kötetről a *Nyugat* 1910. november 1-jei számában megjelent recenziójára, amely szövé tette Lukács írásainak homályos stílusát, „a ködös és sokszor magvatlan modern metafizika” „kissé affektált német terminológiájának” követését látva benne. [V. A.]

³ A filozófia természete szerint valami ezoterikus, nem a csöcselék számára csinálták, és nem is lehet a csöcselék számára alkalmassá tenni; csak azáltal filozófia, hogy éppen ellentéte az értelemnek, s még inkább a józan észnek, amelyen az emberek egy nemének lokális és időleges korlátoltságát értik; ehhez viszonyítva a filozófia világa fordított világ. [Kiadó]

bennfoglaltatik). A kérdés lényege, azt hiszem, a következő: nincsen filozófia, amely valahol „homályos” ne lenne; az a kérdés csak, hogy hol és hogy mennyiben, hogy miért és hogy kinek a számára. Bizonyos: vannak „homályos” és „világos” filozófusok. „Homályos” volt, teszem, Hegel – Schopenhauer a tanú! –, „világos” Voltaire vagy James, vagy akár maga Schopenhauer. Azt hiszem, olcsó dolog lenne a Voltaire világosságát kikezdeni. Faguet szép aforizmája úgyis rámutat, azt mondván: „c'est un chaos d'idées claires”,⁴ Keyserling gróf pedig egy nemrégiben megjelent szellemes könyvében apróra kimutatja Schopenhaueréről, hogy rendszerének világos és áttekinthető szépsége csak architektonikus, hogy „világos” fogalmai csak addig világosak, amíg egy konkrét dolgot világítanak meg, egymással való mélyebb összefüggésük, igazi jelentőségük a lehető leghomályosabb. Hogy a Schopenhauer illuzionizmusa semmi szükségszerű kapcsolatban nincs akarat-metafizikájával vagy az életet tagadó értékelésével. Egyszóval, hogy Schopenhauer „világos” és „tisztá” metafizikája – tisztázatlanságokkal teli, homályos. Aki pedig a végtelenül világosan és tisztán író Jamest igazán világosnak tartja – az olvassa el a róla írt magyar nekrológokat! A *Pluralistic Universe* és a *Human Immortality* szerzőjéből – radikális szabadgondolkodó lett. Ezzel szemben pedig legyen elég az „érthetetlen” Hegelre hivatkoznom, akinél a rendszer egységét illetőleg nem volt, és nem lehet félreértés, akinél rajongó hívek és gyűlölködő ellenségek között csodálatos megegyezés van az ő tartalmait illetőleg; persze annál élesebb eltéréssel azok értékelésében. (Ami azonban nem tartozik Hegelre, éppoly kevésbé, mint a belőle levonható különböző politikai következtetések.) Állítom: a Hegelt olvasni tudók sokkal nagyobb része értett valami véglegeset és egyértelműt az ő „homályosságából”, mint amekkora bármelyik „világos” filozófus olvasói közül az igazán megértők száma.

Persze az a kérdés: ki az olvasója egy filozófusnak, ki lehet az, és mennyiben? Itt egy általános modern előítélettel kell megküzdenünk. Azzal, mely azt hiszi, hogy a filozófia népszerűsíthető, mert a filozófiai gondolkodás csak a végső pontok felé való továbbvitele a közönséges élet közönséges gondolkodásának; hogy tehát a filozófia távolba tolt eredményei közelebb hozhatók hozzánk (vagy legalább „a modern technika vívmányai” segítségével, távcsőféle megkönnyítő szerekkel közlő láthatók), hogy egyszóval érthető az eredmény az út megtétele nélkül. A filozófiai gondolkodás azonban nem kiépítése a közönséges gondolkodásnak, hanem (tanúm rá a védáktól Bergsonig minden igaz filozófia) annak áttörése, valami attól minőségben különböző, valami „természetellenes”; amelynek még előfeltételeit is csak a legnagyobb erőfeszítések árán, a mindennapi gondolkodás és életszokások leküzdése útján lehet előteremtteni. A népszerű, a világos, a könnyen érthető filozófia tehát hamisítás. Mert a filozófia lényege nem bizonyos, pár mondatban összefoglalható eredmények összege, hanem a gondolkodásnak egy bizonyos életformája. A filozófia eredményei tartalmilag megváltoznak a feljűk vezető út elhagyásával (vagy megkönnyítésével): nem összefoglalások, nem „tudományos eredmények”, hanem csúcspontok, megkoronázások; magukban véve egészen üresek. A filozófia stílusa tehát szita, mely megrostálja az olvasókat, minden mondata öre egy ostrom alatt levő várnak, aki csak a jelszóval engedi át az embereket: mondatvetései nevelés és vizsga, kényszerítése az olvasónak, hogy ugyanabban az irányban feszítse meg egész gondolkodását, mint a filozófus. Mert csakis a küzdelem belső utána csinálása lehet termékeny megértés. Csak melleleg említem, hogy a minden misztikus filozófiával együtt járó aszkézis, ha öntudatlanul is, ezt a célt szolgálja: a filozófiához, az

---

⁴ ez a világos ideák káosza [Kiadó]

intellektuális szemlélethez, a misztikus ekstázishoz, a bergsoni intuícióhoz vezető útra készíti elő az adeptusokat.⁵ Ezt a célt szolgálja minden filozófiai stílus nehézsége és „homályossága” (anélkül persze, hogy ez mindig tudatossá válnék).

De a „homályosság” okai is szorosan összefüggnek ezzel a helyzettel. A „homályos” szónak kétféle értelme lehet: vagy az, hogy a „homályos” kifejezés értelmét nehezen lehet megtalálni, vagy az, hogy a szóban forgó kifejezésnek több értelme van. A közönséges élet beszéde alkalmazása által lesz egyértelmű (mert mindig könnyen érthetőnek kell lennie a gyakorlat okából). Tehát szándékosan kerül a fogalmi élességet, szubtilitást és finomságot: érzéki kifejezésre törekszik – rámutat arra, amire vonatkozik. Filozófiai gondolkodás csak fogalmi lehet, nem mutat rá semmire, mert nincs mire rámutatnia. És mert tisztán magából kell egyértelműségét és félreérthetetlen voltát megteremtenie, le kell mondania a könnyen-érthetőségről: „homályos” lesz – mindaddig, amíg a megértésért vívott küzdelem az olvasót nem helyezi a gondolkodó lelkiállapotába, a tiszta fogalmiság világába. Ennek legnagyobb nehézsége ott van, ahol – mint az én esetemben – alkalmazott filozófiáról van szó. Ahol a fogalmiság visszamegy az életbe; ahol tehát az élet szükségképpen többértelmű (csak egyes gyakorlati alkalmazásaiban egyértelművé váló) kifejezéseinek egyértelműséget kell adni. Az élet síkján ez elképzelhetetlen. A „finomság”, az „elmélyítés” (és ezeknek következménye: a „homályosság”) azért kell, hogy ezeket a fogalmakat felkényszerítsük a tisztaság, az egyértelműség szférájába: a fogalmi metafizika világába. Ott egyértelműek és világosak – de éppen ezért szükségképpen „homályosak” a másik világban; ahogy – amint az előbb láttuk – annak „világos” és „tiszta” kifejezései csak egy itt való tisztázatlanság árán menekülhettek meg a „homályosságtól”. Ez minden igazi filozófia módszere, a védáké, a platonizmusé, a középkori miszticizmusé és a Kanttól Hartmannig menő német filozófiai fejlődésé.

De e mellett a forma okozta „homályosság” mellett van egy, a tartalom lényegéből következő is. Az emberek vagy azért nem értenek meg egy filozófiai írást, mert a kifejezés gondolatmenetét nem képesek követni, vagy pedig azért, mert nem tudják, hogy miről van szó benne. Ez az utóbbi nem-tudás csak igen kis mértékben a pusztán intellektuális alacsonyabbrendűség vagy fejletlenség következménye; bár részben az is. A filozófia csak kifejezési eszközeiben tisztán intellektuális; lényege: élmény, vízió; és azok számára, akiknek a vízió nem élményük, akkor is hozzáférhetetlen a filozófia, ha tanulással és rutinnal a kifejezés egyes fogásait elsajátították is. „Sem a védák tanulmányozása, sem az az aszkézis, sem adományok, sem áldozatok segítségével nem érheti el senki, hogy engem úgy lásson meg, ahogy te megláttál”, mondja Krisna Ardzsunának. A mai idő – felületességből és kényelmességből nagyra nőtt – szubjektív anarchizmusa ezt az objektív, megfogható és definiálható alapokon történő kiválasztást természetesen a maga értelmében fogja interpretálni; azt mondván, hogy nézet dolga, élmény dolga minden, az ember pedig csak a magához hasonlókat érti meg, tehát az „érthetetlen” filozófus egyszerűen külön, akinek sajátos, másokkal közölhetetlen élményei vannak stb. Ez az okoskodás természetesen elejétől végig felületes és helytelen. A nem muzikális ember számára a zene csak lárma, hangzavar; még ha meg is tanulná valahogyan, hogy mik a zenei kifejezés céljai és eszközei, sohasem értené meg az igazi zenét, mert belülről nem értené meg soha, mert sohasem tudná (mert nem érezte át soha), hogy miről van szó a zenében. A filozófia megértéséhez szintén egészen speciális belső ihletettség kell. A filozófia olvasója, ott, ahol a közönséges emberek csak zűrzavart érzelenek,

---

⁵ hiveket, tanítványokat [V. A.]

illetve olyan öntudatlanul és zavarosan észlelnek, hogy még saját zavarosságuk sem válik bennük tudatossá, problémákat és problémák feloldásait fogja átélni. Ez nem intellektus vagy tudományos tehetség kérdése. Hiszen például a filozófia mindent eldöntő kérdése, a létezés problémája, a tudomány számára, nagyon helyesen, nem is kérdés; a numenon⁶ csak a filozófiában fordul elő. Akinek a filozófia problémái nem problémák (a consensus sapientiorum⁷ itt van: a kérdések átélésében, amelyek minden nagy filozófiában közösek), az sohasem fog filozófiai írást megérteni; sőt azt sem fogja tudni, hogy miért nem érti azt.

Ez a kérdés részletes történelmi kérdés is, a kultúra fejlődése részben a problémák lefelé-tolódásában, demokratizálódásában nyilvánul. Anélkül, hogy a nagy filozófusokat igazán olvasnák, problémalátásuknak egy kis része közkinccsé lesz; sok ember ma már – anélkül, hogy talán tudná, hogyan és bizonyára anélkül, hogy olvasta vagy értette volna őket – valami, a Platón és Kant élményformáihoz és gondolataihoz hasonló séma szerint gondolkodik; bizonyosságul annak, hogy ezeknek a magányos gondolkodóknak végtelenül egyéni világvíziói szupraindividuálisak,⁸ de nem szolipszisztikus⁹ jellegűek; így egyrészt az eszmék folytonos letolódásának folyamatát, másrészt a megértési küszöb lassú emelkedését észlelhetjük a fejlődés folyamán. A gondolatok az idők múltával – maguktól – egyre népszerűbbek lesznek (hogy itt mennyi félreértésről és ellaposodásról van szó, arra most nem térhetek ki). Amennyire örvendetes lehet ez általános kulturális szempontból, annyira nem szabad ezt túlbecsülnünk: az új filozófiák megértésére ebből nem következik semmi: Platón és Kant már eljutottak addig, hogy hassanak, Plótinosz és Hegel még nem (lehet, hogy Bergson és Marx révén, talán egypár évtized múlva, ők is „érthetők” lesznek). De új filozófiát csak küzdelemmel lehet meghódítani, és csakis annak, akinek küzdenie megadatott: tehát ha „világos” lesz minden régi filozófia, a most keletkezők mégis „homályosak” kell hogy maradjanak; azok előtt persze főleg, akik a régi filozófiát is csak azért értik – mert nem ismerik, mert csak az jutott el belőle hozzájuk, amit megérthetnek. Ezt lehetne tragikus helyzetnek látni, sőt annak kellene is – ha a filozófus az időben élne, ha várna valamire, ha türelmetlen lenne; de aki belső szükségszerűségből filozofál, annak csak a dolgok tisztázása (maga előtt) fontos, kérdések feltevései és válaszok kísérletei; annak váratlan és boldog meglepetés, ha egyáltalában akad, aki előtt nem „homályos” és nem „érthetetlen”, amit átél, és minden egyebet a történelemre fog bízni. Ő elvégezte dolgát, megírván, amit élt és gondolt; a meg-nem-értést pedig mindenképpen megérdemelte, akár erényeinek, akár hibáinak következménye az.

De nálunk a filozófiától való iszonyodás olyan erős, hogy ez a mennyiségi fokozat új minőségi árnyalatot ad a magyar közönség filozófiai állásfoglalásának. És ez az igazi oka, hogy ezt a kérdést egyáltalában szóba hoztam. Azt hiszem tudniillik, hogy a magyar filozófiai kultúra hiányának nem utolsósorban egy, a nagy filozófiához szükséges erőfeszítéstől való beteges irtózás az oka. Ez az oka annak, hogy a leglaposabb és -lélektelenebb materialisták nálunk nagy filozófusokként hatottak, míg a legnagyobb gondolkodókat mint „érthetetleneket” kerülték. Erdélyi János írta egyszer ezt a pár felejthetetlen sort: „Az ilyen népet, ha lehetséges, erővel is neki kellene verni a gondolkodásnak, mint a nyáját az úsztatónak, hogy ne csak disztinváljon mindig, hanem spekuláljon. De mi azt tesszük, hogy népszerű

---

⁶ Platón szerint a 'noumenon' az, ami a szellemmel (nuosz) ismerhető meg, eltérően a jelenségtől, ami szemmel látható. [V. A.]

⁷ a bölcsék egyetértése [V. A.]

⁸ individuumfeletti [V. A.]

⁹ csak a szubjektív tudat, az én létezését elismerő, a világot az egyéni tudat alkotásának tekintő [V. A.]

okoskodásokkal a felületesség rózsaleveleire csaljuk az értelmiséget, hogy tengjen rajta, mint a rászaféreg.” Ezért éreztem kötelességemnek egyszer a magyar közönség előtt megvédeni a „homályosságot”; egészen véletlen, hogy a magam ügye szolgáltatott erre alkalmat. Mert a magam ügyét nem érzem védelemre szorulónak. Hálás alázattal fogom fogadni, ha hivatott bírálóim előttem netalán rejtve maradt fogalmi tisztázatlanságokra (igazi homályosságokra) fognak figyelmeztetni, hogy megjegyzéseiken okulhassak. De a „homályosság” vádjaira ezentúl még reflektálni sem fogok: az igazi bíráló számára nincsen „homályosság”, csak helyes és helytelen állítások vannak; örömmel és érdeklődéssel várom állításaim helyt nem álló voltának *bebizonyítását*.

(Első változata: Arról a bizonyos homályosságról. Válasz Babits Mihálynak. *Nyugat*, 1910. dec. 1. III. évf. 23. sz. 1749–1752. Az itt közreadott változat, mely előszóként jelent meg az *Esztétikai kultúra. Tanulmányok* című kötetben, jelentős mértékben eltér a korábbtól. Megjelenésének helye: Athenaeum, Bp. 1913. 3–11. Közlésünk alapja: Lukács György: *Ifjúkori művek (1902–1918)*. Szerk. és a jegyzeteket készítette Timár Árpád. Magvető Kiadó, Bp. 1977. 572–578.)